

Marta Kaliska

Teksty prasowe w nauczaniu włoskiego języka ekonomii

Lingwistyka Stosowana / Applied Linguistics / Angewandte Linguistik nr 6,
83-98

2012

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Marta KALISKA
Uniwersytet Warszawski

Teksty prasowe w nauczaniu włoskiego języka ekonomii

Abstract:

Press articles in Italian economic language teaching

The main aim of this paper is to provide some useful methods of teaching Italian economic language for specific purposes (LSP). It is claimed that the strategies of planning and implementing LSP classes taught both to students of linguistics departments and to students of economic faculties, and specialists should be carried out on the basis of needs analysis. For this reason, the first part of this article focuses on the most important features of LSP curriculum and on the role of the teacher, who has to change their attitude towards recipients and has to become “a learner among learners” referring to content-related materials. Furthermore, the characteristics of Italian press articles dedicated to economics and financial affairs are analyzed as the elements that facilitate the learning process at the LSP classes. The specialized journalistic texts can provide interesting examples of the use of terminology in a non-professional context and help to introduce the economic notions, terms and their definitions. The last section describes briefly the lexical exercises based on the selected authentic texts as an example of activities in economic Italian classes.

1. Dydaktyka języków specjalistycznych

Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie niektórych zagadnień dydaktycznych i metodologicznych dotyczących nauczania włoskiego języka specjalistycznego, jakim jest język ekonomii. Poniższe propozycje mogą być zastosowane zarówno podczas zajęć przeznaczonych dla studentów kierunków filologicznych, ekonomicznych, jak i w kształceniu dla celów zawodowych. W pierwszym przypadku wiąże się to przede wszystkim z dydaktyką przekładu i przygotowaniem do pracy tłumacza lub też nauczyciela języków obcych, w drugim natomiast z nauczaniem języków obcych w kształceniu dla potrzeb zawodowych (m.in. *vocational learning*), gdzie rola nauczyciela zmienia się, ponieważ nie jest on ekspertem w danej dziedzinie, posiadając najczęściej wyłącznie wykształcenie filologiczne.

Obecnie z powodu specjalizacji rynku pracy i rosnących wymagań dotyczących znajomości języków obcych, również w ich wymiarze specjalistycznym, wzrasta zainteresowanie studentów kierunków filologicznych i innych kursami językowymi o charakterze naukowo – technicznym. W trakcie takich zajęć studenci mogą nie tylko dobrze nauczyć się języka przydatnego w późniejszej pracy zawodowej, ale również zapoznać się z realiami kulturowo-społecznymi, z funkcjonowaniem instytucji, administracji i rynku pracy danego kraju (B. Kielar 2000: 239). Wiąże się to oczywiście z rosnącymi wymaganiami wobec nauczycieli języków obcych, którzy, posiadając wykształcenie filologiczne, zmuszeni są do poszerzania swojej wiedzy merytorycznej z konkretnych dziedzin zawodowych. W przypadku kursów prowadzonych na kierunkach technicznych i zawodowych rola nauczyciela ulega zmianie, nie jest on już autorytetem, lecz raczej „uczącym się wśród uczących” (H. Komorowska 2000: 358). Uczestnicy kursu często wykazują się większą wiedzą merytoryczną na dany temat przy jednoczesnej niewystarczającej znajomości języka obcego. Zadaniem nauczyciela będzie ułatwienie im procesu nauki, zaproponowanie odpowiednich strategii uczenia się oraz właściwe umotywowanie tak, aby posiadli umiejętności recepcji i produkcji tekstów specjalistycznych w języku obcym, jak i mogli samodzielnie kontynuować naukę po zakończeniu cyklu zajęć (G. Crosling/ I. Ward 2002: 41–57). Nauczyciel powinien konsultować omawiane zagadnienia ze studentami lub wykładowcami określonych przedmiotów posiadających niezbędną wiedzę. Z całą pewnością można stwierdzić, że wykształcenie filologiczne nie pomaga w prowadzeniu kursów języków specjalistycznych, które wymagają dodatkowego nakładu pracy ze strony nauczyciela, co nierzadko jest przyczyną niechęci do przygotowania tego rodzaju zajęć.

Podobna sytuacja istnieje na kierunkach o profilu filologicznym, gdzie studenci szczególnie studiów drugiego stopnia coraz częściej wykazują zainteresowanie językami specjalistycznymi, których znajomość może pomóc im w znalezieniu lepszej pracy. Zajęcia poświęcone językowi z dziedziny prawa, handlu, ekonomii, medycyny, polityki, administracji czy też nauk technicznych cieszą się rosnącą popularnością. W tym przypadku studenci nie mają zazwyczaj wiedzy merytorycznej z danej dziedziny (co nie dotyczy osób studiujących więcej niż jeden kierunek) i nauczyciel musi dodatkowo przygotować się do objaśniania pewnych kwestii i opisowego definiowania wprowadzanych terminów. Program zajęć nie dotyczy wyłącznie zagadnień językowych, lecz wkracza na poziom kulturowo-społeczny i tym samym nakład pracy nauczyciela przewyższa standardowe przygotowanie do zajęć. Jako duże ułatwienie jawi się tu wspomniany już wcześniej wyższy poziom biegłości językowej oraz wiedzy metajęzykowej studentów kierunków filologicznych w porównaniu ze studentami kierunków technicznych. Ci ostatni wykazują nierzadko mocno zróżnicowany poziom biegłości oraz pewne braki w wiedzy o języku, które powinny być uzupełnione lub chociażby określone w trakcie trwania kursu.

Niezależnie od wskazanych czynników studenci rozpoczynający kursy języków specjalistycznych powinni posługiwać się językiem obcym przynajmniej na poziomie B1 (zgodnie z Europejskim systemem opisu kształcenia językowego), warunek ten służy przede wszystkim samym studentom, ponieważ trudno jest opanować terminologię i wyrażenia techniczne charakterystyczne dla danego języka bez znajomości podstaw pragmatyczno-gramatycznych i leksykalnych z zakresu komunikacji codziennej. W opracowanym dla nich programie dydaktycznym stopień trudności warstwy pojęciowej powinien być zwiększany stopniowo w sposób dostosowany do możliwości słuchaczy tak, aby starać się wyeliminować ewentualne trudności powstałe w procesie przyswajania języka specjalistycznego. Dobór materiałów dydaktycznych musi zatem umożliwić studentom sukcesywne rozeznanie w kwestiach merytorycznych.

Adresatem kursów specjalistycznych oprócz studentów mogą być również osoby pracujące, które z przyczyn zawodowych muszą nauczyć się języka obcego. W tym przypadku uczestnicy kursu są zazwyczaj fachowcami w swojej dziedzinie posiadającymi pewną większą lub mniejszą wiedzę merytoryczną (M. Eblis/ C. Johnson 1994), co może nawet utrudnić prowadzenie kursu, jeśli nauczyciel nie zaakceptuje swoich braków w wiedzy i nie przyjmie roli „uczącego się wśród uczących”. Jego główna funkcja polega na ułatwieniu procesu akwizycji języka poprzez właściwe zorganizowanie kursu, dobór odpowiednich materiałów oraz konsultacje merytoryczne, którym nie będzie towarzyszyć uczucie frustracji i zniechęcenia spowodowanego wcześniejszą nieznajomością omawianych zagadnień językowych.

Po uwzględnieniu kontekstu sytuacyjnego, specyfiki i celów odbiorców kursu należy przystąpić do opracowania programu nauczania zawierającego odpowiednio dobrane do poziomu kursantów treści specjalistyczne. Kryterium wziętym pod uwagę winna być analiza potrzeb grupy, potrzeb wynikających z poziomu wiedzy merytorycznej oraz stopnia znajomości języka obcego. Należy również rozróżnić potrzeby uczniów implikowane celem nauki (*target needs*) i potrzeby związane z procesem samego uczenia się (*learning needs*) (T. Hutchinson/ A. Waters 1987: 53–64), które łączą się bezpośrednio z poziomem motywacji do nauki i ze znajomością strategii autodydaktycznych. H. Komorowska podkreśla niemożność stworzenia konstruktywnego programu nauczania bez wzięcia pod uwagę tychże potrzeb (H. Komorowska 2000: 352–358).

Samo hasło analizy potrzeb zostało wprowadzone do glottodydaktyki w 1978 r. przez ekspertów Rady Europy R. Richtericha i J. L. Chancerela w publikacji pt.: *Identifying the needs of adults learning a foreign language*. Podkreślają oni konieczność zadania sobie przed przystąpieniem do opracowania programu nauczania następujących pytań: Kto chce się uczyć? Czego? Od kogo? Jak? Kiedy? Gdzie? W jakim celu? Z jakim rezultatem?

Znajomość tych czynników pomaga w ustaleniu zakresu materiału niezbędnego, brakującego i tego pożądanego przez uczących się, co z kolei ułatwia precy-

zyjny dobór pomocy dydaktycznych: tekstów autentycznych, ćwiczeń i narzędzi (również tych audiowizualnych), które będą stanowić główny trzon kursu, spełniając oczekiwania grupy. H. Komorowska (2000: 355) uwypukla również inny aspekt w tworzeniu programu: jego interdyscyplinarny charakter i modularność, czyli podział na krótsze odcinki tematyczne łączące się w jedną całość tematyczną. Modularność umożliwia uporządkowanie wybranych tekstów specjalistycznych od tych najłatwiejszych, np. tekstów publicystycznych o mniejszym stopniu nasycenia terminologią pozwalających na stopniowe przyswojenie omawianych zagadnień, do tych o najwyższej skali trudności, czyli tekstów służących do komunikacji między specjalistami danej dziedziny.

Ponadto program musi wpływać na rozwój poszczególnych kompetencji i umiejętności, takich jak komunikacja w danym języku, rozwiązywanie problemów (*problem solving*), praca zespołowa czy też strategie samodzielnego uczenia się. W zakresie wiedzy językowej powinien obejmować odpowiednie tematy gramatyczne i działy słownictwa (H. Komorowska 2000: 357).

Przy tworzeniu sylabusów kursów języków specjalistycznych ważny jest też wybór podejścia metodologicznego: informacyjnego (*content-based approach*) polegającego na nauczaniu języka poprzez treści pozajęzykowe; dydaktycznego (*method-based approach*) ukierunkowanego na samą technikę i strategię uczenia się lub też podejścia sprawnościowego (*skill-based approach*), którego celem jest wykształcenie wcześniej ustalonych sprawności komunikacyjnych i sprawności praktycznych przydatnych np. w miejscu pracy (P. Robinson 1991: 35–39). Niemniej wybór odpowiedniej metody powinien być uwarunkowany przede wszystkim potrzebami samych uczących się. To ich motywacja, potrzeby i cele, zazwyczaj zawodowe powinny wpływać decydująco na kształt programu.

T. Hutchinson i A. Waters zauważają słusznie, że nauczanie języków specjalistycznych nie oznacza „innego” nauczania, odmiennego całkowicie w swej formie i metodologii. Podstawę języków specjalistycznych, które pokrótce zostaną omówione poniżej stanowi język ogólny: jego zasady pragmatyczno-gramatyczne, zasoby słownictwa i tylko zagęszczenie pewnych cech charakterystycznych dla użyć zależnych stricte od kontekstu sytuacyjnego powoduje, iż można sklasyfikować dany „język” jako specjalistyczny. Zatem program kursu, aby być efektywny i skuteczny, musi bazować w swym podstawowym wymiarze na podejściach metodycznych stosowanych w nauczaniu języków obcych przy większym uwzględnieniu tych cech językowych i terminologicznych, które jawią się jako niezbędne dla danej dziedziny. Proces samej akwizycji języka specjalistycznego nie różni się niczym od akwizycji języka obcego w ogólnym ujęciu, a strategie uczenia się są takie same (T. Hutchinson/ A. Waters 1987: 18–19).

Ważnym czynnikiem decydującym o jakości sylabusu jest nakład pracy nauczyciela, który jest znacznie większy niż w przypadku kursu ogólnego. Wynika to zarówno z braku właściwych gotowych materiałów dydaktycznych, podręczników

i nierzadko słowników (w przypadku języków innych niż angielski i niemiecki nie-dobór słowników terminologicznych stanowi dużą przeszkodę w pracy nauczyciela i studentów), jak i z konieczności samodzielnego przygotowania zagadnień merytorycznych, uporządkowania ich według skali trudności, doboru odpowiednich tekstów specjalistycznych oraz objaśnienia warstwy pojęciowej tychże tekstów. Istotne jest też właściwe wprowadzenie elementów opisu języka i wyćwiczenie podstawowych sprawności językowych (czytania, słuchania, mówienia, pisania), komunikacyjnych i interkulturowych przy wykorzystaniu wybranej metody dydaktycznej, z których zalecane jest podejście komunikacyjne umożliwiające nauczycielowi przygotowanie tekstów, dialogów sytuacyjnych opartych o rzeczywiste domeny użycia języka na polu zawodowym.

Opracowując program, trzeba też uwzględnić rozwój kompetencji interkulturowych uczestników kursu poprzez zapoznanie kursantów z kwestiami dotyczącymi różnic kulturowych, struktury administracyjnej, funkcjonowania instytucji i wszelkich realiów społecznych danego kraju. Jest to niezwykle ważne dla ich rozwoju zawodowego oraz w przypadku współpracy z zagranicznymi kontrahentami.

Po ustaleniu podstawowych ram programowych kolejnym krokiem będzie dobór odpowiednich tekstów specjalistycznych oraz innych materiałów i narzędzi pracy dydaktycznej, do których zalicza się techniki multimedialne i wszelkie innowacje techniczne (M. Warschauer/ C. Meskill 2000: 303–318). W dzisiejszych czasach brak dostępu do Internetu podczas zajęć, szczególnie w odniesieniu do kursów specjalistycznych, dla których nierzadko brak „papierowych” materiałów stanowi ogromny problem. Komputer (podłączony do sieci) i projektor multimedialny, to niezbędne narzędzia pracy nauczyciela języków obcych, którego uczniowie to osoby sprawnie poruszające się w Internecie i korzystające na co dzień z nowych technologii. Oczywiście największym problemem są tu koszty wyposażenia miejsca pracy, czyli sali dydaktycznej w odpowiedni sprzęt i sieć bezprzewodową oraz problemy natury technicznej, które mogą zakłócić przebieg lekcji (M. Mezzadri 2001: 37–38). Niemniej, Internet umożliwia dostarczenie studentom wielorakich tekstów autentycznych o różnym stopniu nasycenia terminologią, w tym tekstów prasowych, co ułatwia wprowadzanie nowych zagadnień. M. Mezzadri uwypukla również wymiar społeczno-kulturowy wirtualnych zasobów oraz korzyści wynikające ze stałego kontaktu z językiem obcym, który jest możliwy właśnie dzięki sieci.

Internet umożliwia nauczycielowi stały dostęp do niezliczonej ilości tekstów autentycznych z danej dziedziny, począwszy od tych bardziej przystępnych, jak teksty prasowe, a kończąc na informacyjnych służących komunikacji zawodowej lub dokumentów wewnętrznych firm o charakterze technicznym.

Te pierwsze mogą stanowić interesujący materiał dydaktyczny szczególnie na początku kursu przy wprowadzaniu zagadnień merytorycznych, gdyż oparte są na języku ogólnym, a terminologia pojawia się w ograniczonym wymiarze, co ułatwia zrozumienie poszczególnych pojęć. Nierzadko użyte technicyzmy objaśniane są

już w tekście, np. poprzez podanie definicji w nawiasie, przez co uczestnicy kursu mogą sami rozwiązać problemy pojęciowe.

W przypadku języka ekonomii prasa wydaje się niezwykle przydatna, ponieważ zagadnienia z tej dziedziny cieszą się jej dużym zainteresowaniem. Obecnie większość liczących się na rynku tytułów prasowych posiada oddzielną rubrykę poświęconą problemom ekonomicznym, której artykuły stanowią cenne źródło informacyjne i zarazem wartościowy materiał dydaktyczny.

Podsumowując omówione zagadnienia dotyczące dydaktyki języków specjalistycznych, można wysnuć wniosek, że nie istnieje coś takiego jak odmienna/samodzielna metodyka nauczania języków używanych w kontekście naukowo-zawodowym od ogólnie znanych strategii uczenia. Nauczanie języków specjalistycznych wpisuje się w szerokie ramy glottodydaktyki z tą różnicą, że większy nacisk kładzie się na specyfikę i analizę potrzeb odbiorców takich kursów, ponieważ wykazują oni zróżnicowany poziom biegłości językowej i znajomości zagadnień lingwistycznych.

2. Charakterystyka języków specjalistycznych

Włoski językoznawca G. Berruto (1993: 80) klasyfikuje języki specjalistyczne (*lingue speciali*) jako sytuacyjno-zawodowe warianty języka ogólnego stosowane zazwyczaj w komunikacji między specjalistami konkretnej dziedziny, które charakteryzują się zróżnicowanym stopniem nasycenia terminologią i tematyką dotyczącą zagadnień naukowo-technicznych. Pozostałe odmiany zawodowe G. Berruto określa mianem *lingue settoriali*, czyli żargony zawodowe oparte na stylu potocznym, gdzie zasoby leksykalne zostały dostosowane do potrzeb komunikacji codziennej przedstawicieli danej grupy. Obie podkategorie wchodzi natomiast w zakres tzw. *sottocodici* odpowiadających w polskiej klasyfikacji subjęzykom (F. Grucza 1994: 7–28, B. Z. Kielar 2000: 235), które tworzą *continuum* bez wyraźnych granic z występującymi miejscowo zagęszczeniami cech typowych dla danego użycia. To nasycenie zmienia się według dwóch osi podziału: pionowej określającej społeczno-pragmatyczne zróżnicowanie, uwarunkowane kontekstem aktu komunikacyjnego i jego uczestnikami oraz osi poziomej wskazującej na podział na poszczególne dyscypliny naukowe (G. Berruto 1993: 80–87, F. Scarpa 2010: 3).

F. Scarpa zaznacza, że wszystkie dyscypliny naukowe posiadają pewien specyficzny język stworzony do opisanie danego uniwersum, do którego się odnoszą (biologia, chemia, fizyka, ekonomia, budownictwo) przy pomocy przede wszystkim usystematyzowanej warstwy terminologicznej oraz struktur pragmatyczno-

gramatycznych. Każdy język specjalistyczny opiera się zarówno na cechach, które są jemu przynależne, jak i na pewnym zasobie cech wspólnych dla innych języków – *common core*. Idąc za G. Berruto, włoska lingwistka dzieli cechy językowe typowe dla odmian specjalistycznych na cechy wspólne wynikające z zasad funkcjonowania języka ogólnego, cechy wspólne dla wszystkich języków specjalistycznych (strukturalne) i cechy właściwe danej odmianie, stanowiące tak naprawdę najmniejszy zbiór (F. Scarpa 2010: 3). *Common core* to tak naprawdę język naturalny, przez co nie należy rozpatrywać języków specjalistycznych w oderwaniu od rzeczywistości danego języka. Do cech wspólnych języków specjalistycznych należy między innymi specyficzne słownictwo, czyli niesynonimiczna terminologia odnosząca się do konkretnych pojęć, skrótowce, akronimy, zapożyczenia pochodzące głównie z kraju, który sprzedaje *know-how*. Jeżeli chodzi o morfologię i składnię zalicza się tu następujące cechy: dominacja struktur nominalnych, częste występowanie orzeczenia imiennego, form nieosobowych czasowników i strony biernej oraz rzadkie występowanie zdań złożonych podrzędnie. Podstawowe cechy tekstowe wspólne dla języków naukowo-technicznych to przejrzystość, spójność i logiczność. Każdy tekst musi być uporządkowany wedle ustalonego schematu a jego forma wysoce skodyfikowana.

Natomiast cechy językowe przynależne danej konkretnej dziedzinie dotyczą ich przedmiotu badań oraz mniejszego lub większego stopnia zastosowania naukowych metod badawczych, czyli sposobów obserwacji i systematyzacji określonych zjawisk.

Podział języków specjalistycznych wynika bezpośrednio z dyferencjacji dyscyplin naukowych, w związku z czym poziom trudności danego języka zależy od przedmiotu badań i stosowanych metod badawczych. Podstawowym kryterium podziału odmian specjalistycznych jest podział na nauki ścisłe, w których weryfikuje się hipotezy za pomocą doświadczeń lub dowodów matematycznych, nauki społeczne i humanistyczne, które zajmują się badaniem zjawisk zachodzących wewnątrz społeczeństwa. Według klasyfikacji zaproponowanej przez włoskiego językoznawcę E. Arcainiego (1988:42) opartej na parametrach językowych wynikających ze stopnia spójności związków logicznych w sposobie argumentacji, matematyka, fizyka i inżynieria zajmują najwyższą pozycję, podczas gdy nauki humanistyczne plasują się na najniższym szczeblu z zastrzeżeniem, że stopień spójności i logiczności tekstu jest implikowany przedmiotem analizy.

Natomiast podział przebiegający wzdłuż osi pionowej uwarunkowany kontekstem aktu komunikacyjnego może różnicować dany język specjalistyczny ze względu na stopień specjalizacji od najmniejszego do największego poziomu nasycenia terminologią i specyficznymi strukturami. Stopień specjalizacji tekstu zależy, jak wskazuje A. Sobrero, od trzech czynników: odbiorcy, argumentu i celu. Na podstawie tych trzech elementów determinujących charakter tekstu, wprowadzono podział dyskursu naukowo-technicznego na następujące podkategorie:

- dyskurs naukowy o wysokim stopniu specjalizacji (np. esej naukowy w czasopiśmie naukowym przeznaczony dla specjalistów danej dziedziny);
- dyskurs naukowy o niższym stopniu specjalizacji (np. artykuły naukowe przeznaczone dla odbiorców zajmujących się daną dziedziną, podręczniki uniwersyteckie);
- dyskurs naukowo-publicystyczny (popularnonaukowy) (np. artykuły prasowe);
- dyskurs naukowo-dydaktyczny (podręczniki przeznaczone do nauczania zawodowego);
- dyskurs naukowy o charakterze urzędowym (teksty, wystąpienia urzędowe dotyczące danej dziedziny) (A. A. Sobrero 1993: 241, A. M. Loffler-Laurian 1983, H. G. Widdowson 1979).

Powyższy podział stanowi próbę klasyfikacji tekstów specjalistycznych w obrębie szerszego pojęcia dyskursu charakteryzującego się występowaniem zbieżnych cech leksykalno-stylowych i pragmatyczno-gramatycznych dokonaną przez znanego włoskiego językoznawcę A. A. Sobrero. Definicja dyskursu zostanie tu pominięta, ponieważ istnieje szeroka bibliografia na ten temat, a samo pojęcie cieszy się dużą popularnością wśród dzisiejszych lingwistów (V. J. Bathia, M. A. K. Haliday, Z. S. Harris, N. N. Sager).

Zdaniem A. A. Sobrero możliwe byłoby wprowadzenie bardziej szczegółowych podkategorii, z tym że mogłoby to oddalić uwagę od specyfiki języków specjalistycznych, których analiza powinna oprzeć się na rozgraniczeniu pomiędzy dwoma głównymi poziomami:

- naukowym – dotyczącym tekstów o wysokim stopniu specjalizacji, charakteryzujących się precyzją, obiektywizmem i neutralnością emocjonalną;
- publicystycznym lub popularnonaukowym – przeznaczonym dla szerokiego grona odbiorców niespecjalistów (A. A. Sobrero 1993: 243).

Podstawą tekstów popularnonaukowych jest język ogólny, przy czym cechy typowe dla odmian specjalistycznych występują w dość ograniczonym wymiarze.

Zaproponowaną przez włoskich lingwistów klasyfikację języków specjalistycznych można włączyć do szeroko pojętego podejścia wariantowego, dla którego poszczególne odmiany języka ogólnego to miejsca zagęszczenia specyficznych cech należących do *continuum* językowego. Natomiast antropocentryczne podejście zaproponowane przez F. Gruczę (1976, 1978), które wyrażenie „język” odnosi do rzeczywistego języka (idiolektu), do przekroju lub sumy logicznej idiolektów osób wziętych pod uwagę, a także do tzw. modeli/ wzorców języka (por. też S. Grucza 2008: 124). W optyce antropocentrycznej język specjalistyczny rozumiany jest zatem w pierwszej kolejności jako byt rzeczywisty (idiolekt specjalistyczny) spełniający określoną funkcję komunikacyjną, w komunikacji pomiędzy specjalistami danej dziedziny (S. Grucza 2008: 139). Wynika z tego, że stopień nasycenia terminologią czy też technicyzacji takiego języka będzie bezpośrednio zależał od kompetencji i wiedzy specjalistycznej osób, które nim się posługują, w tym samym stopniu nadawców, jak i odbiorców.

Istotnym też czynnikiem wpływającym na rozwój i popularność języków specjalistycznych jest umiędzynarodowienie nauki poprzez łatwy i szybki dostęp do środków masowego przekazu. Państwo eksportujące swój *know-how* tworzy również specyficzne słownictwo, które następnie zostaje zaadaptowane przez inne języki wraz z procesem wprowadzenia innowacji technologicznych w innych kraju. Obecnie znaczący udział w tworzeniu terminologii przypada krajom anglosaskim, a przede wszystkim Stanom Zjednoczonym przodującym w różnych dziedzinach nauki. Wpływ ten widoczny jest nie tylko na poziomie słownictwa, gdzie obserwuje się znaczny udział pożyczek, neologizmów i wyrażań tworzonych na wzór angielski, lecz również na poziomie składniowym tekstów specjalistycznych. A. A. Sobreiro (1993: 244) wysuwa nawet hipotezę o daleko idącej globalizacji odmian zawodowych języków pod przewodnictwem języka angielskiego, co może doprowadzić do sytuacji zmniejszającego się zapotrzebowania na tłumaczy specjalistycznych.

Nie można też pominąć roli, jaką pełnią w obecnym świecie środki masowego przekazu, które przyczyniają się do popularyzacji dyskursu naukowego poprzez wykorzystanie jego niektórych cech stylowych, w tym samych technicyzmów nadających tekstom wrażenie obiektywizmu, dokładności i precyzji. Media chętnie sięgają po elementy zaczerpnięte z różnych wariantów języka, także z języków specjalistycznych w celu uzyskania pożądanego efektu perlokucyjnego. W obrębie jednego tekstu często funkcjonują obok siebie cechy stylowe typowe dla poziomu naukowego oraz elementy obce tekstom specjalistycznym, jak np. słownictwo nasycone emocjonalnie mające przyciągnąć uwagę odbiorców i wywołać u nich zamierzone emocje. Teksty prasowe stanowią doskonałe odzwierciedlenie tej sytuacji, łącząc w sobie fachowość z emocjonalnym nastawieniem wynikającym z dziennikarskich potrzeb, co nierzadko przyczynia się do rozpowszechnienia w społeczeństwie pewnych technicyzmów związanych z omawianymi zjawiskami. Inną kwestię stanowi tu problem poprawności semantycznej i możliwości poznawczych ogółu odbiorców. Media niezbyt często dbają o objaśnienie znaczeń używanych terminów, dezorientując tym samym swoją publiczność.

Poniżej zostaną przedstawione ogólne cechy artykułów prasowych poświęconych ekonomii. Zostanie też postawione pytanie o możliwość sklasyfikowania ich jako tekstów specjalistycznych o charakterze publicystyczno-naukowym.

3. Informacje ekonomiczne w prasie a cele dydaktyczne

Ekonomia jako nauka bezpośrednio ingerująca w życie codzienne cieszy się od dawna dużym zainteresowaniem społecznym. Już przed I wojną światową istniała rubryka „economia” w „Corriere della Sera”, w „La Stampa” czy też w innych

włoskich dziennikach. Jest to jedna z najczęściej omawianych dziedzin nauk społecznych, a ostatni kryzys finansowy przyczynił się do wprowadzenia do języka ogólnego szeregu terminów i pojęć o charakterze technicznym odnoszących się do zaistniałych zjawisk.

Teksty prasowe mogą zatem stanowić doskonałe źródło wiedzy odnośnie pojęć ekonomicznych i pewnej warstwy terminologicznej wprowadzającej do zagadnień bardziej złożonych. Duża różnorodność artykułów publicystycznych, raportów, *newsów* ekonomicznych umożliwia urozmaicenie zajęć z języka specjalistycznego w kształceniu zawodowym, czy też w dydaktyce przekładu. Teksty autentyczne tego rodzaju stanowią przede wszystkim materiał, który umożliwia sprawne przejście do trudniejszych i bardziej wymagających tekstów, takich jak teksty ściśle naukowe, czy też dokumenty wewnętrzne firm.

Użycie terminologii w tekstach prasowych charakteryzuje się dużą rozpiętością od bardzo ograniczonego do przesadnego stopnia nasycenia, który z kolei utrudnia zrozumienie tekstu w przypadku osób niezajmujących się profesjonalnie dziedziną. W celu lepszego zrozumienia tekstu przez odbiorców, stosuje się nawiasy objaśniające nowe pojęcia czy też obrazuje się zjawisko makroekonomiczne przy pomocy konkretnych przykładów zaczerpniętych z życia codziennego (A. Kula 2010: 232). Artykuły publicystyczne cechuje również duża różnorodność stylistyczna i obecność wielorakich środków językowych, które mają za zadanie przyciągnąć jak największą liczbę czytelników oraz reklamodawców, przez co korzystając z materiałów prasowych podczas zajęć, należy pamiętać o objaśnieniu profilu gazety lub periodyku, ponieważ wykazują one określony kierunek gospodarczo-polityczny i są skierowane do konkretnej grupy odbiorców, czemu podporządkowany jest wybór tematów (rola gate-keeperów; A. Kula 2010: 81) i językowy sposób ich omawiania.

Język, który stosuje się do przedstawiania zagadnień ekonomicznych, wpisuje się w szeroko rozumiany, różnorodny stylistycznie i eklektyczny język prasy. Zdaniem lingwistów takich jak M. Dardano, I. Bonomi, P. D'Achille do elementów determinujących warstwę leksykalną należy zaliczyć: wyrażenia stereotypiczne, okazjonalne neologizmy, derywaty, złożenia, metafory i metonimie, pożyczki (szczególnie anglicyzmy), skrótowce, akronimy oraz zapożyczenia wewnętrzne: technicyzmy, kolokwializmy, dialektalizmy we Włoszech. Na poziomie składniowym widoczne są takie cechy, jak: dominacja struktury nominalnej, obecnej najczęściej w tytułach i lidach, zdań prostych oraz sprawdzonych, często powtarzanych syntagm czasownikowych (P. D'Achille 2003: 202). C. Scavuzzo zauważa, że na tle hiperonimicznego języka prasy do najczęściej pojawiających się cech leksykalnych języka używanego do opisu tematyki ekonomicznej należą technicyzmy wraz z pseudo technicyzmami i terminy z zakresu ekonomii i finansów, złożenia rzeczownikowe, wyrażenia metaforyczne, anglicyzmy, skróty, skrótowce (również złożeniowe), akronimy oraz modne prefiksy (C. Scavuzzo 1992: 173). Warstwa składniowa wpisuje się w ogólne ramy wskazane w poprzednim paragrafie. W tekstach publicystycznych łatwo dają

się zauważyć struktury metaforyczne, metonimiczne oraz hiperboliczne, które włoski lingwista M. Dardano (1973: 44–45) określił jako elementy należące do warstwy emocjonalnej typowej dla tekstów ekonomicznych.

Rubryka poświęcona ekonomii często składa się zarówno z artykułów publicystycznych i raportów opatrzonych w wykresy, jak i z reportaży informacyjnych lub fabularnych oraz artykułów pisanych językiem mniej wyspecjalizowanym skierowanym do szerszego grona odbiorców (M. Wojtak 2004: 314, A. Kula 2010: 245). Taka sytuacja umożliwia nauczycielowi właściwy dobór materiałów dydaktycznych odpowiadających bieżącym potrzebom programowym, celom kursu oraz umiejętnościom studentów. Możliwe jest także wykorzystanie tekstu artykułu jako wprowadzenia do danego zagadnienia, ponieważ niektóre stosowane przez dziennikarzy środki językowe, takie jak: egzemplifikacja, nawiasy objaśniające, definicje, słownictwo potoczne pomagają lepiej zrozumieć zagadnienie szczególnie w przypadku studentów kierunków filologicznych. Praca nad przekładem tekstu publicystycznego stanowi też swego rodzaju przygotowanie do tłumaczeń bardziej wyspecjalizowanych. Struktura gramatyczno-składniowa tekstów prasowych jest bardzo jednolita i uproszczona i pomimo hybrydalnego kształtu używanego przez dziennikarzy języka stanowi dla studentów przydatne ćwiczenie w rozwoju ich kompetencji językowych.

Dodatkową korzyścią dla nauczyciela jest stosunkowo łatwa dostępność tego typu tekstów w Internecie. Obecnie wszystkie liczące się na rynku tytuły prasowe prowadzą własne strony przygotowywane przez specjalnie do tego stworzone redakcje *web*, które aktualizują informacje w czasie rzeczywistym, co w przypadku wiadomości ekonomicznych pozwala na szybką analizę danych, czy też zmian zachodzących w określonym sektorze (I. Bonomi 2002: 272). Osoby uczące się mogą również same korzystać z materiałów wskazanych przez nauczyciela poza czasem zajęć, dzięki czemu wzrasta dynamika kursu i podnosi się motywacja samych uczniów. Internet umożliwia korzystanie z tekstów autentycznych bez konieczności zakupu potrzebnych periodyków i gazet. Pewne ważne zagadnienie pojawiają się cyklicznie, co umożliwia obserwację zarówno danego zjawiska w dłuższym przedziale czasu, jak i słownictwa używanego do jego przedstawiania: nowych terminów, pojęć, skrótów.

Włoski językoznawca C. Scavuzzo podkreśla również fakt, że ekonomia jako dziedzina nauk społecznych odniosła ogromny sukces medialny w drugiej połowie XX wieku, a ostatni kryzys finansowy z lat 2007 – 2009/ 2011 (ustalenie daty końca kryzysu jest niezwykle trudne, gdyż po kryzysie finansowym nastąpił kryzys wywołany deficytem budżetowym w Grecji i w innych państwach Unii) stanowił nierzadko główny temat informacyjny na pierwszych stronach gazet. Zagadnienia makroekonomiczne z nim związane były nieustannie omawiane i analizowane, co przyczyniło się do jeszcze większego wzrostu zainteresowania społecznego tym tematem. Patrząc przez pryzmat językowy, kryzys rozpowszechnił pewne techni-

cyzmy i pożyczki szczególnie te dotyczące zapaści na rynku nieruchomości w Stanach Zjednoczonych, kryzysu bankowego i funduszy inwestycyjnych.

4. Przykłady ćwiczeń

Korpus tekstów, który został utworzony przeze mnie dla celów dydaktycznych, obejmuje 68 artykułów opublikowanych w marcu 2009 i w lutym 2012 w gazetach takich, jak: „Corriere della Sera”, „La Repubblica” i „La Stampa” – 22, 23 i artykuły trzech tytułów. Pierwsza część artykułów dotyczy kryzysu na rynku nieruchomości i kryzysu finansowego od ogłoszeniu upadłości banku *Lehman Brothers*, natomiast druga poświęcona jest sytuacji w Grecji i pomocy finansowej ze strony Unii Europejskiej. Wszystkie teksty opatrzone są nagłówkiem „economia” i prezentują właściwości przynależne językowi ekonomii o charakterze publicystycznym. Widoczny jest w nich znaczący udział technicyzmów i pseudo technicyzmów, anglicyzmów, skrótów i skrótowców oraz wyrażeń metaforycznych i hiperbolicznych. Przed zastosowaniem wybranych artykułów podczas zajęć, zostały one uporządkowane pod względem stopnia trudności i omawianych zagadnień. Teksty posłużyły przygotowaniu odpowiedniego programu dla kursu tłumaczeń specjalistycznych z dziedziny ekonomii i stanowiły przede wszystkim wprowadzenie do tematu, ułatwiając zrozumienie technicznych zagadnień. Studenci uczestniczący w zajęciach to studenci I roku studiów II stopnia o kierunku lingwistyka stosowana, którzy nie posiadają przygotowania z dziedziny ekonomii.

Przydatność tego rodzaju ćwiczeń wprowadzających do tłumaczeń specjalistycznych tekstów prawnych wykazała M. Płużyczka (2009: 99–112) w odniesieniu do języka rosyjskiego. Autorka, po przeprowadzeniu szeregu ankiet wśród studentów Wydziału Lingwistyki Stosowanej UW na temat metod dydaktycznych stosowanych przez prowadzących tego rodzaju zajęcia, wykazała, że polegają one zazwyczaj na zaprezentowaniu słownictwa i tłumaczeniu trudnych i długich tekstów. W celu usprawnienia procesu dydaktycznego właściwe jest natomiast wykonywanie na zajęciach dodatkowych zadań o zróżnicowanym stopniu trudności zależnym od stopnia znajomości języka uczestników kursu (także specjalistycznego), które zostaną ukierunkowane na dane problemy translacyjne lub na wprowadzenie konkretnych kategorii słownictwa. M. Płużyczka słusznie zauważa, że niewystarczająca znajomość języka nierzadko nie pozwala studentom na efektywny rozwój kompetencji w zakresie tłumaczeń specjalistycznych, dlatego też przybliżenie im specyficznych problemów translacyjnych, które mogą oni napotkać, poprzez przygotowanie dodatkowych ćwiczeń leksykalnych lub tekstowych znacznie upraszcza i przyspiesza proces uczenia się translacji:

Należy więc rozważyć wprowadzenie przed każdym rodzajem tłumaczeń specjalistycznych ćwiczeń wstępnych. Powinny one obejmować określone tematy, w tym: leksykę specjalistyczną dotyczącą danego działu, skróty, leksykę bezekwiwalentową, wyrazy bliskoznaczne, fałszywych przyjaciół tłumacza itp. (M. Płużyczka 2009: 108)

Jednym z pierwszych przykładów ćwiczeń wprowadzających dany temat jest zadanie polegające na próbie zdefiniowania omówionego w artykule zagadnienia na podstawie kontekstu (fragmentu artykułu). Celem ćwiczenia jest przybliżenie studentom pojęć technicznych, które często, w kolejnej części lekcji zobrazowane są dodatkowo poprzez odpowiednio dobrane definicje zaczerpnięte z włoskich podręczników uniwersyteckich, jak na przykład *Economia d'azienda* Giuseppe Farnettiego. Dzięki temu studenci mają możliwość porównania własnych definicji opisowych z treścią przedstawioną w fachowych publikacjach.

Poniżej znajduje się fragment artykułu dotyczący kryzysu finansowego z 2009 r. i ograniczeń dostępności kredytów. Zadanie studentów polega na objaśnienie terminu *stretta creditizia* oraz próba uchwycenia przyczyn tego zjawiska i skutków dla gospodarki. Następnym krokiem było zapoznanie studentów z właściwą definicją oraz lektura innych fragmentów tekstów poświęconych genezie i następstwom ograniczeń kredytowych wprowadzonych przez banki.

Nel 2008 l'occupazione e' diminuita dell'1% (111.100 posti di lavoro persi): a settembre era ancora in crescita, la CRISI e' arrivata a colpire l'occupazione negli ultimi tre mesi dell'anno, con una flessione confermata dalle stime sul primo trimestre 2009. «Si intensifica - rileva Unioncamere - la ristrutturazione delle imprese manifatturiere». Pesa la stretta creditizia. Quanto all'impatto della CRISI sui rapporti tra aziende e banche, «il 31% delle imprese (che sale al 33,3% nel settore manifatturiero) segnala un peggioramento delle condizioni di credito nell'ultimo anno.

Po wprowadzeniu wybranego zagadnienia studenci przystępują do prób wykonania tłumaczeń innych fragmentów artykułów poświęconych cały czas temu samemu zjawisku, co umotywowane jest koniecznością utrwalenia terminologii. Jak to już wcześniej zostało wskazane wprowadzane zagadnienia odpowiadają modularnemu charakterowi programu. Każdy moduł dotyczy konkretnego zjawiska lub działu, co pozwala na uniknięcie chaosu i na mniej lub bardziej szczegółowe omówienie pewnych tematów zależnie od potrzeb studentów.

W odniesieniu do tematu *stretta creditizia* w kolejnych ćwiczeniach tłumaczeniowych uwzględnione zostały inne terminy używane w związku z tym zagadnieniem, które zostały podkreślone w tekście tak, aby studenci zwrócili na nie szczególną uwagę i aby znaleźli odpowiedniki polskie lub też zastosowali odpowiednią technikę tłumaczeniową. Oto przykłady:

- a) Ha rilevato soprattutto un peggioramento in primo luogo degli spread e, dunque, un costo del danaro piu' elevato (43,2% delle segnalazioni)«. Ma anche un incremento delle garanzie richieste (33,7%), mentre il 20% dei problemi segnalati riguarda una limitazione nell'ammontare del credito erogabile.

- b) Le imprese cercano liquidità per guardare al futuro, le banche mai come ora hanno paura a erogare credito. Il fronte su cui si gioca oggi la partita della crisi è ben noto, e il Veneto e tutto il Nordest si trovano ancora una volta a fare da avamposto.
- c) Nessuno può dare la colpa a Berlusconi, se in un solo giorno i mercati europei bruciano 200 miliardi di euro, Milano rompe gli argini per il fiume di vendite che travolge i titoli creditizi, Londra crolla di schianto al cospetto della colossale richiesta di ricapitalizzazione della Hbsc, e Wall Street vacilla di fronte alla gigantesca iniezione di liquidità richiesta da Aig.

Kolejne zadanie, które może służyć do zakończenia danego tematu i jednocześnie do utrwalenia materiału polega na uzupełnieniu luk brakującymi terminami. Tego rodzaju ćwiczenia są powszechnie znane w glottodydaktyce i wydają się przydatne również w nauczaniu języka specjalistycznego. Ważne jest, aby różnicować tu stopień trudności, zaczynając na przykład od podania pod tekstem terminów do wyboru, których liczba może być większa niż ilość luk, a kończąc na tekstach wymagających użycia fachowego słownictwa bez żadnej podpowiedzi:

- d) La Confindustria proporrà (1) _____ statale per allungare la durata delle linee di (2) _____ a breve. Nei dati ISTAT di ieri ci sono anche i conti pubblici del 2008, che si sono chiusi con (3) _____ («indebitamento netto» secondo le regole europee) del 2, 7% in rapporto a (4) _____; dunque entro il limite del 3% fissato dal Patto di stabilità.
fondo di garanzia; deficit; prodotto lordo; credito bancario; esercizio; finanziamento.

Oczywistym faktem jest to, że powyższe ćwiczenia stanowią wyłącznie próbę przedstawienia pewnych aktywności, które mogą być zaproponowane na kursach dla celów zawodowych, jak i przekładowych. W sposób szczególny są one przydatne dla studentów kierunków filologicznych uczących się języka specjalistycznego bez odpowiedniego przygotowania merytorycznego. W tej sytuacji nauczyciel powinien poświęcić więcej czasu na przybliżenie pewnych zjawisk, co pomoże im lepiej przygotować się do pracy tłumacza, czy też nauczyciela języków obcych.

5. Podsumowanie

Celem niniejszego artykułu było przede wszystkim przedstawienie pewnych technik i metod przydatnych w nauczaniu języków specjalistycznych zarówno w kształceniu dla potrzeb zawodowych, jak i na kierunkach filologicznych przygotowujących do pracy głównie przyszłych tłumaczy i nauczycieli języków obcych. Rola nauczyciela, często filologa, ulega zmianie, gdyż musi on poruszać się w obszarze wiedzy ekonomicznej, którą sam powinien najpierw w pewnym wymiarze przyswoić. Jednocześnie jego atutem pozostaje wiedza językowa oraz znajomość

technik i strategii glottodydaktycznych, co daje mu możliwość przygotowania programu zajęć w sposób zgodny z celami i potrzebami kursantów. Istotna jest w przypadku kursów przeznaczonych dla studentów lub specjalistów z dziedziny ekonomii i finansów, współpraca nauczyciela z grupą w kwestiach merytorycznych i akceptacja tym samym własnych braków na tym polu. Nierzadko taka postawa niezbędna jest również w odniesieniu do kursów na kierunkach filologicznych, ponieważ niewystarczające objaśnienie zagadnień technicznych może zakłócić proces uczenia się języka specjalistycznego.

BIBLIOGRAFIA

- ARCAINIEGO, E. (1988), *Epistemologia dei linguaggi settoriali*, (w:) G. Freddi (red.), *Il linguaggio delle scienze e il suo insegnamento*. Brescia. 29–44.
- BEDNARCZYK, J. L. (2009), *Współczesny kryzys gospodarczy: przyczyny – przebieg – skutki*. Warszawa.
- BERRUTO, G. (1993), *Le varietà del repertorio*, (w:) A. A. Sobrero (red.), *Introduzione all'italiano contemporaneo. La variazione e gli usi*. Roma/ Bari. 3–36.
- BHATIA, V. J. (2004), *Worlds of Written Discourse*. London.
- BONOMI, I. (2002), *L'italiano giornalistico. Dall'inizio del '900 ai quotidiani online*. Firenze.
- CROSLING, G./ I. Ward (2002), *Oral communication: the workplace needs and uses of business graduate employees*, (w:) *English for Specific Purposes*. 21. 41–57.
- D'ACHILLE, P. (2003), *L'italiano contemporaneo*. Bologna.
- DARDANO, M. (1973), *Il linguaggio dei giornali italiani*. Bari.
- ELLIS, M./ C. JOHNSON (1994), *Teaching Business English*. Oxford.
- FARNETTI, G. (2007), *Economia d'azienda*. Milano.
- GRUCZA, F. (1976), *Lingwistyczne uwarunkowania glottodydaktyki*, (w:) F. Grucza (red.), *Glottodydaktyka a lingwistyka*. Warszawa. 7–25.
- GRUCZA, F. (1978), *Glottodydaktyka, jej zakres i problemy*, (w:) *Przegląd Glottodydaktyczny*. 1. 29–44.
- GRUCZA, F. (1994), *O językach specjalistycznych (= technolektach) jako pewnych składnikach rzeczywistych języków ludzkich*, (w:) F. Grucza, Z. Kozłowska (red.), *Języki specjalistyczne*. Warszawa. 7–28.
- GRUCZA, S. (2008), *Lingwistyka języków specjalistycznych*. Warszawa.
- HALLIDAY, M. A. K./ W. S. GREAVES (2008), *Intonation in the Grammar of English*. London.
- HARRIS, Z. S. (1952), *Discourse Analysis: A sample text*, (w:) *Language*. 28(4). 474–494.
- HUTCHINSON, T./ A. WATERS (1987), *English for Specific Purposes. A learning-centered approach*. Cambridge.
- KIELAR, B. Z. (2000), *O tłumaczeniu tekstów specjalistycznych*, (w:) B. Z. Kielar, T. P. Krzeszowski, J. Lukszyn, T. Namowicz (red.), *Problemy komunikacji międzykulturowej: lingwistyka, translatoryka, glottodydaktyka*. Warszawa. 235–246.
- KOMOROWSKA, H. (2000), *Nauczanie języków obcych w kształceniu zawodowym*, (w:) B. Z. Kielar, T. P. Krzeszowski, J. Lukszyn, T. Namowicz (red.), *Problemy komunikacji międzykulturowej: lingwistyka, translatoryka, glottodydaktyka*. Warszawa. 352–371.

- KULA, A. (2010), *Cechy stylowe publicystyki ekonomicznej na materiale „Polityki” z lat 1957–2004*. Poznań.
- LOFFLER–LAURIAN, A.M. (1983), *Typologie des discours scientifiques*, (w:) Discours. 8–20.
- MEZZADRI, M. (2001), *Internet nella didattica dell'italiano*. Perugia.
- PŁUŻYCZKA, M. (2009), *Ćwiczenia specjalistyczne w kształceniu tłumaczy – eksperyment badawczy*, (w:) Komunikacja specjalistyczna. 2. 99–113.
- RICHTERICH, R./ J. L. CHANCEREL (1978), *Identifying the needs of adults learning a foreign language*. Strasbourg.
- ROBINSON, P. (1991), *ESP today. A practitioner's guide*. New York.
- SAGER, N./ N. THANH NHÀN (2002), *The computability of strings, transformations, and sublanguage*, (w:) B. Nevin, J. Benjamins (red.), *The Legacy of Zellig Harris: Language and information into the 21st Century*, Vol. 2: Computability of language and computer applications. 79–120.
- SCARPA, F. (2008), *La traduzione specializzata*. Milano.
- SCAVUZZO, C. (1992), *Il linguaggio delle pagine economiche*, (w:) M. Medici, D. Proietti (red.), *Il linguaggio del giornalismo*. Milano, 173–189.
- SOBRERO A. A. (1993), *Lingue speciali*, (w:) A.A. Sobrero (red.), *Introduzione all'italiano contemporaneo. La variazione e gli usi*. Roma/ Bari. 237–278.
- WARSCHAUER, M./ C. MESKILL (2000), *Technology and second language learning*, (w:) J. Rosenthal (red.), *Handbook of undergraduate second language education*. New Jersey. 303–318.
- WIDDOWSON, H. G. (1979), *Explorations in Applied Linguistics*. Oxford.
- WOJTAK, M. (2004), *Gatunki prasowe*. Lublin.